

УДК 331.5

Сафонік Н.П.

аспірантка кафедри міжнародної економіки
Університету державної фіскальної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено основні проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю. Визначено основні причини низького рівня зайнятості осіб з особливими потребами. Запропоновано шляхи сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю в Україні. На основі проведеного дослідження сформувано висновки щодо необхідності спрямування сучасної політики України на зміцнення соціального, економічного та правового статусу осіб з інвалідністю, поліпшення умов їхньої життєдіяльності, самореалізації, досягнення матеріальної незалежності та всебічної інтеграції.

Ключові слова: соціальний захист, зайнятість осіб з інвалідністю, пенсія за інвалідністю, квотування робочих місць, рівень життя.

Сафоник Н.П. ОСОБЕННОСТИ ТРУДОУСТРОЙСТВА ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

В статье исследованы основные проблемы трудоустройства лиц с инвалидностью. Определены основные причины низкого уровня занятости лиц с особыми потребностями. Предложены пути содействия трудоустройству лиц с инвалидностью в Украине. На основе проведенного исследования сделаны выводы о необходимости направленности современной политики Украины на укрепление социального, экономического и правового статуса лиц с инвалидностью, улучшение условий их жизнедеятельности, самореализации, достижение материальной независимости и всесторонней интеграции.

Ключевые слова: социальная защита, занятость лиц с инвалидностью, пенсия по инвалидности, квотирование рабочих мест, уровень жизни.

Safonik N.P. FEATURES OF EMPLOYMENT OF DISABLED PEOPLE IN CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

The main problems of employment of disabled people was investigated. Major reasons of the low level of employment of people with disabilities are determined. Perspective ways of promoting the employment of people with disabilities in Ukraine are substantiated. On the basis of the research, there made conclusions about the need to direct today's Ukraine policy at strengthening social, economic, and legal status of people with disabilities; improving the conditions of their life; providing for their self-realization, achievement of their financial independence and full social integration.

Key words: social protection, employment of disabled people, disability pension, job quotas, standard of living.

Постановка проблеми. Нинішній соціально-економічний розвиток суспільства, що характеризується низьким рівнем оплати праці, повільним зростанням мінімальних соціальних стандартів та гарантій для всіх категорій населення, зумовлює загострення проблем соціального захисту осіб з інвалідністю. Зважаючи на постійне зростання чисельної осіб, що становлять цю групу населення (за даними Державної служби статистики України, на початок 2017 року чисельність осіб з інвалідністю становила близько 2,6 млн. осіб) та незначний розмір соціальних виплат, що не гарантують їм достатній рівень життя, виникає необхідність дослідження особливостей працевлаштування осіб з інвалідністю як одного зі складників системи соціального захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальної захищеності, зайнятості населення, у тому числі й осіб з інвалідністю, знаходить своє відображення у працях багатьох вітчизняних науковців. Значний внесок у їх розроблення зробили такі вчені, як Д.П. Богиня, Н.П. Борецька, І.Ф. Гнибіденко, Н.В. Коляденко [4], В. В. Онікієнко [3], Н.О. Павловська, Л.Г. Чернюк та багато інших. Водночас, незважаючи на значний доробок праць з обраної проблематики, соціально-економічна ситуація в Україні, зокрема дефіцит державного бюджету, низький рівень соціальних виплат для найбільш вразливих категорій населення (як одного із пасивних заходів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю), військові події на сході країни (що приводять до збільшення чисельності осіб з інвалідністю), загострюють проблеми соціального захисту та працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні. Необхідною

умовою покращення рівня матеріального добробуту осіб з інвалідністю є їх працевлаштування. Виходячи з цього, необхідність подальшого дослідження цих процесів та визначення основних напрямів їх покращення є досить нагальним та зумовлює практичну і наукову актуальність обраної теми.

Метою статті є аналіз проблем у сфері зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю та визначення основних напрямів щодо їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема поширення інвалідності набуває міжнародного значення. Всесвітньою організацією охорони здоров'я визначено, що близько 10% населення світу мають інвалідність. Не винятком є й Україна, де інвалідність є також досить поширеним явищем (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка кількості осіб з інвалідністю та їх питома вага у загальній структурі населення України за 2013–2017 рр.

Рік	Чисельність населення України, тис. осіб	Чисельність осіб з інвалідністю, тис. осіб	Питома вага кількості осіб з інвалідністю у загальній структурі населення, %
2013	45553	2788,2	6,12
2014	45426,2	2831,7	6,23
2015	42928,9	2568,5	5,98
2016	42760,5	2614,1	6,11
2017	42584,5	2603,3	6,11

* За даними на початок року

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1]

Матеріальне та соціально-побутове становище осіб з інвалідністю забезпечується переважно пенсійними виплатами та різними видами соціальних допомог. Динаміка індексу реальної пенсії за інвалідністю показана у табл. 2.

Таблиця 2
Динаміка індексу споживчих цін та індексу реальної пенсії за інвалідністю за 2012–2016 рр.

Рік	Індекс споживчих цін (у %), грудень до грудня попереднього року	Індекс номінальної пенсії за інвалідністю, у %	Індекс реальної пенсії за інвалідністю, у %
2012	99	117	118
2013	101	103	102
2014	125	102	82
2015	143	108	76
2016	112	110	98

* для розрахунку використовувалася середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам за інвалідністю, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду України

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1; 2]

З табл. 2 видно, що середній розмір пенсії за інвалідністю незначний і зростає досить повільно, а значна кількість осіб з інвалідністю отримує соціальну допомогу в обсязі, що значно нижчий від середнього розміру пенсії за інвалідністю, що перешкоджає задоволенню всіх потреб на належному рівні.

Дисбаланс, що спостерігається у динаміці індексу номінальної пенсії за інвалідністю та її реального розміру (скоригованого на індекс інфляції), негативно впливає на соціально-економічне становище цієї категорії населення, більшість з якої одержує доходи лише за рахунок виплат із бюджетів усіх рівнів та державних позабюджетних фондів.

Сучасний розмір пенсії за інвалідністю не забезпечує належний рівень життя інвалідів. Люди з інвалідністю не мають повноцінного суспільного життя. У них виникають труднощі або їм взагалі відмовляють у реалізації прав на здобуття освіти, вільне пересування, зайнятості (навіть за умови відповідної кваліфікації), доступ до інформації, отримання медичних послуг належної якості, участь у політичному житті. Особи з інвалідністю недостатньо залучені до ринку праці. Більшість із них залишаються безробітними або полишили спроби пошуку роботи. Серед працюючих людей з інвалідністю значна частка має неповну зайнятості, отримує заробітну плату нижче мінімальної або працює на робочих місцях, що не відповідають їх спеціальності [3, с. 369], тому проблема працевлаштування осіб з інвалідністю для покращення їх матеріального добробуту є досить актуальною і повинна стати одним із першочергових завдань держави.

Трудова зайнятості відіграє особливу роль у процесі інтеграції осіб з інвалідністю до суспільного життя. Вона є тим фактором, що дає змогу людям з особливими потребами покращити свій матеріальний добробут та забезпечити повноцінну реабілітацію.

У сфері зайнятості та забез-

печення працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні проблеми зумовлені такими факторами [4, с. 104]:

- незбалансованістю між наявною серед інвалідів робочою силою і потребою в ній роботодавців;
- низькою мобільністю інвалідів;
- низьким рівнем професійної підготовки значної частини контингенту працездатних інвалідів, що знижує їх конкурентоспроможність на ринку праці;
- слабкою соціальною захищеністю інвалідів і відсутністю зацікавленості роботодавців у прийомі їх на роботу.

У певній частині осіб з інвалідністю спостерігається недостатній рівень мотивації до праці – і саме це є однією з головних перешкод до забезпечення їхньої трудової реабілітації та зайнятості. Причому більш коректно говорити не про низьку, а саме про недостатню високу мотивацію, адже цим людям порівняно з іншими необхідно подолати більше перешкод, прикласти більше зусиль для того, щоб працевлаштуватися і працювати. Отже, і мотивація до праці в них має бути вищою, ніж у інших.

Орієнтовний перелік взаємопов'язаних мотивів (смислів) трудової зайнятості, що можуть бути важливими для людини з інвалідністю, може включати: покращення матеріального стану; можливість спілкування з колегами по роботі, відчуття належності до трудового колективу; можливість самореалізації, отримання задоволення від праці; відчуття своєї корисності іншим людям; зміну соціального статусу людини з інвалідністю – отримання підстав для соціального визнання, самоповаги; можливість кар'єрного зростання, можливість встановлення близьких відносин, створення сім'ї, можливість урізноманітнити життя, зробити його змістовним, наповненим тощо [5, с. 48–49].

Нині досить важливим завданням соціально-економічної політики держави повинно стати залучення якомога більшої кількості осіб з інвалідністю до активного життя. Проаналізуємо структуру чисельності осіб з інвалідністю за групами інвалідності (рис. 1).

З рис. 1 бачимо, що найбільша частка припадає на осіб із III групою інвалідності, найменша – на першу групу, проте більшість осіб з інвалідністю, які здатні працювати, не охоплені трудовою діяльністю. На зазначений показник впливає передусім міра дотримання роботодавцями чинного законодавства з питань працевлаштування осіб з інвалідністю.

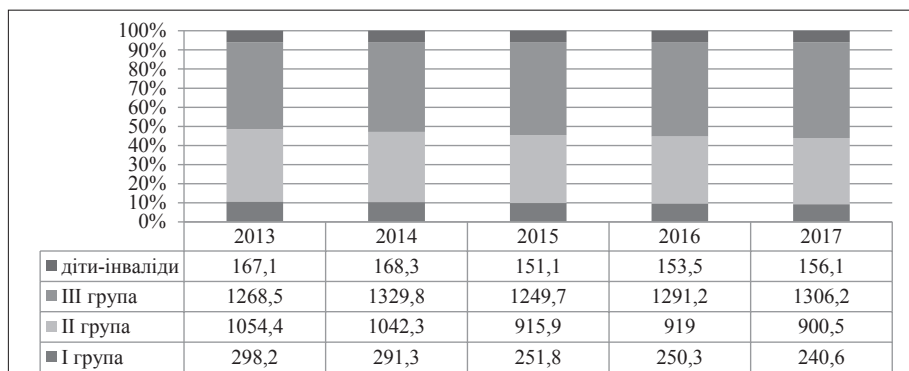

Рис. 1. Динаміка кількості осіб з інвалідністю за групами інвалідності за 2013–2017 рр., тис. осіб

* За даними на початок року.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

Проблеми у сфері зайнятості вирішуються на основі Кодексу законів про працю, де закріплено особливі умови, режими та тривалість праці осіб з інвалідністю.

Безпосередньо для забезпечення раціональної зайнятості інвалідів в Україні застосовуються такі варіанти їх влаштування на роботу, як:

- працевлаштування на відкритому ринку праці, де робочі місця пропонуються як для осіб, які не мають інвалідності, так і для осіб з інвалідністю;

- працевлаштування на спеціалізованих підприємствах, заснованих громадськими організаціями інвалідів. Головна мета цих підприємств полягає в наданні можливостей інвалідам займатися корисною діяльністю і в тому, щоб готувати їх, наскільки це можливо, до роботи на відкритому ринку праці;

- працевлаштування на соціально-економічних підприємствах із транзитними та постійними робочими місцями, які створені на базі міжрегіональних центрів професійної реабілітації інвалідів.

Для залучення до зайнятості інвалідів на відкритому ринку праці на законодавчому рівні розроблено механізм, який передбачає:

- встановлення для підприємств (установ, організацій) усіх форм власності, фізичних осіб, які використовують найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів;

- надання фінансової допомоги роботодавцям на створення робочих місць для працевлаштування інвалідів [9, с. 118].

Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю, встановлюється норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб – у кількості одного робочого місця [10].

При цьому, хоча відсоток підприємств, які виконують норматив, збільшується, все одно майже кожне друге підприємство, зареєстроване у Фонді соціального захисту інвалідів, не виконує встановлений законодавством норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю. Така ситуація пояснюється негативним ставленням роботодавців до механізму квотування робочих місць для інвалідів, що зумовлено такими причинами.

По-перше, система квотування не враховує специфічні особливості та можливості самих підприємств. Зокрема, цей механізм не враховує той факт, що не всі робочі місця можуть бути придатними для

працевлаштування інвалідів. Деколи умови праці на підприємствах окремих галузей взагалі неприйнятні для працевлаштування інвалідів, наприклад, пов'язані з особливим фізичним навантаженням, підвищеною мобільністю, небезпекою.

У таких роботодавців не залишається іншого вибору, як сплачувати штраф або утримуватися від розкриття фактичної середньооблікової чисельності працюючих чи розміру середньорічної зарплати.

По-друге, обтяжливим для роботодавців може виявитися пошук осіб з інвалідністю з необхідною кваліфікацією для працевлаштування в межах нормативу.

По-третє, роботодавці побоюються, що низька продуктивність праці осіб з інвалідністю внаслідок обмежених фізичних можливостей перешкоджатиме роботі підприємства.

По-четверте, працевлаштування осіб з інвалідністю передбачає додаткові матеріальні витрати на створення відповідних умов на робочому місці [11, с. 25].

Порівняльний аналіз систем нормування робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні та зарубіжних країнах показана у табл. 3.

Система квотування у багатьох зарубіжних країнах застосовується до підприємств із більшою чисельністю працюючих та передбачає більш гнучкий підхід до визначення розмірів квоти, ніж в Україні, а саме [11, с. 28]:

- перевагу мають малі підприємства (наприклад, у Німеччині малі підприємства можуть бути зовсім звільнені від квотування, якщо кількість робочих місць за нормативом у районі перевищує чисельність працездатних осіб з інвалідністю);

- для державних підприємств деяких країн встановлюється вищий норматив, ніж для приватних (Люксембург, Німеччина, Японія);

- у Польщі та Іспанії державний сектор зобов'язаний працевлаштувати осіб з інвалідністю на рівні 2% загальної чисельності персоналу;

- у Нідерландах роботодавцям надається право самим визначати відсоток робочих місць для осіб з інвалідністю на своєму підприємстві в межах 2–5%.

Отже, у європейських країнах провідну роль у залученні осіб з інвалідністю до сфери зайнятості відіграє держава (шляхом надання податкових пільг роботодавцям, пільг під час сплати соціальних внесків та надання дотацій), що могло б стати досить хорошою практикою і для України.

Щорічні економічні збитки через захворюваність, пов'язані з виплатою компенсацій, втратою робочого часу, перервами у виробничій сфері, видатками на медичне обслуговування та іншими витратами,

Таблиця 3

Порівняльний аналіз систем квотування робочих місць для осіб з інвалідністю

Принцип диференціації	Зарубіжні країни	Україна
Залежно від чисельності працівників	Німеччина, Франція, Угорщина – на підприємствах із понад 20 працівниками; Австрія, Польща – із 25 працівниками; Іспанія – 50 і більше; Пакистан – 100 і більше.	Квотування робочих місць на підприємствах, де працює більше 8 осіб
Залежно від ситуації на ринку праці	Німеччина – від 5,0% до 10,0%. Малі підприємства можуть бути зовсім звільнені від квотування, якщо кількість робочих місць у районі перевищує чисельність працездатних інвалідів.	Відсотковий розмір квоти є величиною незмінною
Залежно від форми власності підприємства	Люксембург – від 2,0% до 5,0%, Німеччина – від 5,0% до 10,0%, Японія – від 1,6% до 2,0%. Для державних підприємств встановлюється вищий норматив, ніж для приватних.	Відсотковий розмір квоти робочих місць є величиною однаковою для підприємств усіх форм власності

Джерело: [12, с. 84]

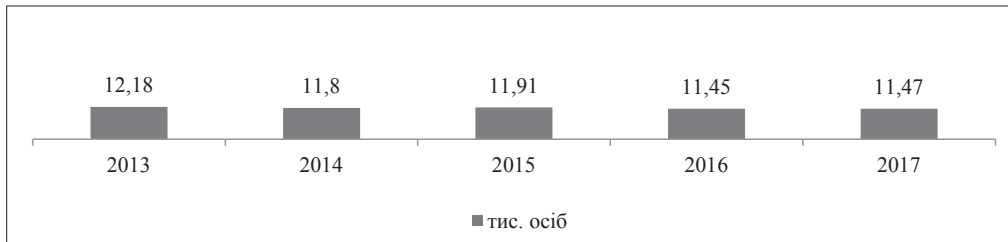

Рис. 2. Кількість працевлаштованих осіб з інвалідністю, що не досягли пенсійного віку (з числа зареєстрованих безробітних), за рік

Джерело: складено автором за даними [6-8; 14]

за різними оцінками, становлять близько 4–5% ВВП країни. Зазначені вище колосальні обсяги соціально-економічних втрат від інвалідизації приводять до зменшення соціального захисту інвалідів та створюють інші соціально-економічні проблеми [13, с. 128–129]. Тому, одним із першочергових завдань держави має бути проведення заходів у напрямі інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство та трудову зайнятість. Динаміка кількості працевлаштованих осіб з інвалідністю, що не досягли пенсійного віку, показана на рис. 2.

Проаналізувавши рис. 2, бачимо, що кількість працевлаштованих осіб з інвалідністю досить незначна, і, зокрема, у 2016 році чисельність дещо зменшилася порівняно із 2015 роком, у 2017 році спостерігається незначне зростання. Найбільший показник працевлаштування спостерігається у Дніпропетровській, Вінницькій та Львівській областях.

Невтішним залишається той факт, що для більшості підприємств в Україні працевлаштування осіб з інвалідністю є формальним – щоб уникнути відповідальності, передбаченої законодавством за невиконання норми щодо кількості працівників з інвалідністю.

Прикладом успішного працевлаштування осіб з інвалідністю може слугувати «Укрзалізниця», яка постійно сприяє створенню належних умов для працевлаштування осіб з інвалідністю. Підприємством забезпечуються соціально-економічні гарантії осіб з інвалідністю, передбачені чинним законодавством, до державної служби зайнятості надається інформація, необхідна для організації працевлаштування осіб з інвалідністю, також вживається низка заходів щодо доступності користування залізничним транспортом. У січні-вересні 2017 року регіональна філія «Придніпровська залізниця» працевлаштувала у своїх структурних підрозділах 17 осіб з інвалідністю. Працівники з обмеженими фізичними можливостями отримали роботу у вагонному, локо-

мотивному, колійному господарствах та в господарстві приміських пасажирських перевезень. Їм було запропоновано посади техника, підсобного робітника, комірника, оператора комп'ютерного набору, оператора з обслуговування та ремонту вагонів, сторожа та ін. Зараз на Придніпровській залізниці працюють 774 людини з інвалідністю [15]. Загалом варто зазначити, що на залізницях України працевлаштовано понад дев'ять тисяч осіб з інвалідністю (хоча ця кількість не є досить значною порівняно із загальною чисельністю людей з інвалідністю в Україні).

Державною службою зайнятості забезпечується низка заходів щодо підвищення рівня працевлаштування осіб з інвалідністю. У всіх центрах зайнятості забезпечено вільний доступ до інформації та послуг, що надаються державною службою зайнятості. Створено спеціальні інформаційні куточки для осіб з інвалідністю, які містять нормативні документи та адресну інформацію з питань соціального захисту та реабілітації, можливостей працевлаштування та навчання; обладнані спеціальні місця для самостійної роботи, у тому числі з вільним доступом до Інтернет-порталів для пошуку роботи.

У 2017 році послуги державної служби зайнятості отримували 42 тис. безробітних осіб з інвалідністю. Кількість осіб з інвалідністю, які були працевлаштовані за сприянням державної служби зайнятості, зросла на 2% та становила 13 тис. осіб, зокрема, 11,5 тис. мали статус безробітного. Профорієнтаційні послуги отримали 40,9 тис. безробітних осіб з інвалідністю. З метою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці осіб з інвалідністю професійне навчання за направленням центрів зайнятості у 2017 році проходили 4,0 тис. таких безробітних, що на 2% більше, ніж у 2016 році. Кількість осіб з інвалідністю, залучених до громадських та інших робіт тимчасового характеру, становила 5,4 тис. осіб (табл. 4) [16].

Таблиця 4

Надання державною службою зайнятості послуг особам з інвалідністю за 2016–2017 рр.

	2016	2017	у % 2017 р. до 2016 р.
Всього отримували послуги державної служби зайнятості (особи, які мали статус безробітного, та інші категорії громадян, які перебували на обліку без надання статусу безробітного)			
Працевлаштовано (включаючи безробітних та інших шукачів роботи)	12831	13044	101,7
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру	5456	5405	99,1
Зареєстровані безробітні			
Працевлаштовано	1450	11466	100,1
Охоплено профорієнтаційними послугами	42903	40854	95,2
Проходили професійне навчання	3941	4016	101,9
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру	5446	5390	99,0

Джерело: [17]

На загальнодержавному рівні, відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», людям з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу, надається статус безробітного з відповідним матеріальним забезпеченням і наданням соціальних послуг [13, с. 131–132]:

– виплата допомоги з безробіття, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;

– матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного;

– надання послуг щодо професійної підготовки або перепідготовки, підвищення кваліфікації та профорієнтації;

– пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних та фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних (інваліди можуть залучатися до оплачуваних громадських робіт тільки за їх згодою).

Таким чином, підвищенню рівня працевлаштування осіб з інвалідністю сприяє тісна співпраця зі структурними підрозділами служб зайнятості, гнучкі трудові відносини, що характеризуються скороченим робочим днем та дистанційною зайнятістю (як однією із альтернативних форм вирішення проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю).

Висновки з проведеного дослідження. Останніми роками спостерігається низка проблем, з якими кожного дня стикаються особи з інвалідністю, не винятком є і рівень їх зайнятості. У зв'язку з цим необхідним є застосування принципово іншого підходу до їх працевлаштування. Для цього доцільно, на нашу думку: провести удосконалення системи квотування робочих місць шляхом визначення нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, виходячи не лише із чисельності працюючих, а і залежно від виду економічної діяльності підприємства; активізувати діяльність у напрямі інформаційно-роз'яснювальної роботи серед осіб з інвалідністю та роботодавців; сприяти працевлаштуванню осіб з інвалідністю шляхом стимулювання суб'єктів підприємництва у напрямі зменшення податкового навантаження та надання дотацій у разі працевлаштування людей з інвалідністю; заохочувати осіб з інвалідністю до самозайнятості у сфері малого та середнього бізнесу шляхом надання матеріальної та інформаційно-консультаційної підтримки; підвищувати рівень інтеграції людей з інвалідністю до сфери праці шляхом комплексного моніторингу попиту на ринку праці та потреб працівників з інвалідністю (зокрема, через адаптацію робочих місць осіб з інвалідністю до виробничих умов та їх професійну підготовку та перепідготовку).

Однією із необхідних умов забезпечення високого рівня життя осіб з інвалідністю є їх працевлашту-

вання та професійна реабілітація – це і зумовлює необхідність подальших досліджень цих процесів та обґрунтування шляхів їх покращення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Зведена таблиця індексів інфляції. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000042.html.
3. Онікієнко В.В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення: [науково-аналітична монографія] / В.В. Онікієнко К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. 456 с.
4. Коляденко Н. В. Теоретико-методичні основи та інструментарій сприяння розвитку трудової активності і конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці: монографія / Н. В. Коляденко. К.: ІПК ДСЗУ, 2014. 234 с.
5. Оверчук В.А. Особливості формування мотивації до праці в осіб з особливими потребами за сучасних умов соціально-економічного розвитку України / В.А. Оверчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 1. С. 46–49.
6. Соціальний захист населення України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. К., 2017. 123 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzhahist_u.htm.
7. Соціальний захист населення України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. К., 2016. 124 с. URL: http://csrv2.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm.
8. Соціальний захист населення України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. К., 2015. 124 с. URL: http://csrv2.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm.
9. Про становище осіб з інвалідністю в Україні: національна доповідь / Міністерство соціальної політики України, Науково-дослідний інститут соціально-трудова відносин. Київ: [б. в.], 2013. 198 с.
10. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
11. Терюханова І. Норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів - вітчизняна реальність та зарубіжна практика / І. Терюханова, Н. Стульпінас, О. Терещук // Україна: аспекти праці. 2012. № 3. С. 24–30.
12. Заярнюк О.В. Зарубіжний досвід сприяння зайнятості інвалідів / О. В. Заярнюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20(2). С. 81–86.
13. Заюков І.В. Проблеми та перспективи зайнятості інвалідів в Україні / І.В. Заюков, О.Я. Стахов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2015. № 1. С. 127–132.
14. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <http://www.dcz.gov.ua/>.
15. Придніпровська залізниця створює умови для працевлаштування інвалідів. URL: http://www.uz.gov.ua/press_center/latest_news/460453/.
16. Сприяння зайнятості громадян, для яких законодавством передбачені додаткові гарантії соціального захисту. URL: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350697>.
17. Надання державною службою зайнятості послуг особам з інвалідністю за 2016-2017 рр. URL: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350695>.